

Undervisningsministeriet

Kortlægning af lærernes arbejdstid på de almene gymnasier

Oktober 2007

Undervisningsministeriet

Kortlægning af lærernes arbejdstid på de almene gymnasier

Oktober 2007

Rambøll Management
Olof Palmes Allé 20
DK-8200 Århus N
Denmark

Tlf: 8944 7800
www.ramboll-management.dk

Indholdsfortegnelse

1.	Indledning	1
1.1	Formål	1
1.2	Metode	1
1.3	Læsevejledning	1
2.	Fremgangsmåde	2
2.1	Kortlægning af lærernes arbejdstid	2
2.1.1	Udvælgelse af institutioner og lærere	2
2.1.2	Kategorisering af lærernes arbejdstid	2
2.1.3	Statistiske begreber	4
2.2	Indsamling af lokale arbejdstidsaftaler	4
2.3	Interview med ledere	5
3.	Arbejdstidsaftaler for de almene gymnasier	6
3.1	De centrale arbejdstidsaftaler	6
3.1.1	Samlet vurdering	9
3.2	Lokale arbejdstidsaftaler	10
3.2.1	Samlet vurdering	12
4.	Kortlægning af lærernes arbejdstid på de almene gymnasier	13
4.1	Den gennemsnitlige fordeling af lærernes arbejdstid	13
4.2	Forskelle i lærernes arbejdstid mellem institutionerne	14
4.3	Sammenfatning	18
5.	Ledernes vurderinger af anvendelsen af lærernes arbejdstid	19
5.1	Ledelsesrummet i den centrale arbejdstidsaftale	19
5.2	Ledelsesrummet i de lokale arbejdstidsaftaler	21
5.3	Sammenfatning	21
6.	Samlet vurdering	23
6.1	De centrale og lokale arbejdstidsaftaler	23
6.2	Betydningen for undervisningens kvalitet og ressourceudnyttelsen	23
7.	Bilag 1: Dokumentation for de gennemførte analyser	25

1. Indledning

Rambøll Management har på opdrag fra Undervisningsministeriet gennemført en undersøgelse af anvendelsen af lærernes arbejdstid på fem institutionsområder. I indeværende rapport afrapporteres resultaterne fra undersøgelsen blandt de almene gymnasier.

1.1 Formål

Formålet med undersøgelsen har været at kortlægge, hvorledes lærernes arbejdstid fordeler sig på konkrete arbejdsopgaver, herunder blandt andet undervisning, forberedelse, pauser mv. Herudover har det været hensigten, at undersøgelsen foruden at tilvejebringe et datamateriale til brug ved overenskomstforhandlingerne 2008, også skal tilvejebringe et datamateriale, der efterfølgende kan anvendes af institutionerne med henblik på at identificere og udbrede gode eksempler på lokalaftaler mv., der understøtter høj undervisningskvalitet og god ressourceudnyttelse.

1.2 Metode

Dataindsamlingen i forhold til kortlægning af lærernes arbejdstid blandt de almene gymnasier er foretaget af Undervisningsministeriet. Undersøgelsen er foretaget blandt 30 tilfældigt udvalgte institutioner. Institutionerne er udvalgt af Rambøll Management. Ministeriet har bedt de udtrukne institutioner indsende årsopgørelser for den senest afsluttede opgørelsesperiode¹ på samtlige lærere samt tre elektroniske filer indeholdende oplysninger om lærernes arbejdstid.

Undervisningsministeriet har endvidere indsamlet lokale arbejdstidsaftaler på de udvalgte institutioner. Lokalaftalerne og materialet vedrørende lærernes arbejdstid er efterfølgende blevet overdraget til Rambøll Management. Herudover er der gennemført interview med ledere på de gymnasier, som indgår i kortlægningen. Interviewene er gennemført af Rambøll Management.

Kapitel 2 indeholder en nærmere redegørelse for den anvendte fremgangsmåde. Dataindsamlingen er foregået i perioden maj – august 2007.

1.3 Læsevejledning

I *kapitel 2* redegøres for udvælgelsen af institutioner, valg af metode til dataindsamling samt fremgangsmåde og valg af analyser.

Kapitel 3 indeholder en beskrivelse af de forhold i de centrale og lokale arbejdstidsaftaler, som er af afgørende betydning for den lokale ledelses muligheder for at tilrettelægge lærernes arbejdstid.

I *kapitel 4* følger en analyse af lærernes arbejdstid, herunder hvorledes arbejdstiden fordeler sig på konkrete arbejdsopgaver som fx undervisning, forberedelse og øvrige opgaver.

I *kapitel 5* præsenteres lederens vurdering af deres handlemuligheder i forhold til at allokere og omallokere lærernes arbejdstid til forskellige formål.

I *kapitel 6* gives en samlet vurdering af lederens handlemuligheder og aftalernes fleksibilitet og deres muligheder for at understøtte undervisningskvalitet og god ressourceudnyttelse.

¹ Skoleåret 2006/07.

2. Fremgangsmåde

I det følgende kapitel redegøres for udvælgelsen af institutioner, valg af metode til dataindsamling og gennemførte analyser.

2.1 Kortlægning af lærernes arbejdstid

2.1.1 *Udvælgelse af institutioner og lærere*

Som det fremgår, har Undervisningsministeriet bedt de af Rambøll Management udtrukne institutioner om at indsende årsopgørelser på samtlige lærere samt at indsende tre elektroniske filer indeholdende oplysninger om lærernes arbejdstid. Dette datamateriale er efterfølgende blevet overdraget til Rambøll Management.

De 29 almene gymnasier, der indgår i undersøgelsen, er udvalgt ved en simpel tilfældig stikprøveudvælgelse blandt de i alt 147 almene gymnasier.² Der er efterfølgende ved simpel tilfældig stikprøveudvælgelse udvalgt 20 lærere for hvert gymnasium. Såfremt institutionen har færre end 20 lærere, indgår samtlige lærere i kortlægningen. I alt 579 lærere udgør datagrundlaget for undersøgelsen. En stikprøve af denne størrelse medfører en maksimal statistisk usikkerhed på +/- 4 procentpoint, men som beregningerne viser, er den statistiske usikkerhed forbundet med analyserne generelt lavere (under 0,70 procentpoint).

På baggrund af udvælgelsesmetoden må stikprøven formodes at være repræsentativ i forhold til hele målgruppen, og der er i bilag 1 vedlagt en række tabeller, der dokumenterer stikprøvens dækning i forhold til institutionsstørrelse, alder og køn.

2.1.2 *Kategorisering af lærernes arbejdstid*

Institutionerne har til Undervisningsministeriet indsendt årsopgørelser på samtlige lærere samt tre elektroniske filer indeholdende oplysninger om lærernes arbejdstid. De tre elektroniske filer skulle trækkes fra GAS (GymnasieAdministrationsSystemet). Det viste sig imidlertid, at ikke alle institutioner betjener sig af GAS. Af de 29 gymnasier anvender 22 GAS, 4 Excel og 3 henholdsvis Ludus, Lectio eller Access. Samtlige institutioner har indsendt årsopgørelser på lærerne.

Dette datamateriale er efterfølgende blevet overdraget til Rambøll Management. Materialet er efterfølgende blevet gennemgået og lærernes årsopgørelser er blevet sammenholdt med data fra de it-baserede registreringssystemer. Ved uoverensstemmelse mellem de forskellige kilder er der taget udgangspunkt i årsopgørelserne.

De kvalitetssikrede data er efterfølgende opgjort i de kategorier, som efter Undervisningsministeriets ønske anvendes i denne undersøgelse, jf. Tabel 1.

² I alt blev 30 gymnasier udvalgt, men det har inden for den tidsmæssige ramme for denne undersøgelse ikke været muligt at fremskaffe data på ét gymnasium, hvorfor stikprøven udgøres af 29 institutioner.

Tabel 1. De anvendte arbejdstidskategorier

Kategori	Afgrænsning
Undervisning	Tid, læreren anvender på undervisning. Undervisningen kan ud over fx klasseundervisning være holdundervisning, individuel undervisning og undervisning på tværs af hold, klasser, årgange og forelæsninger, der organiseres med elever i større eller mindre grupper, med flere lærere eller ved, at læreren er vejleder eller konsulent mv. Undervisningen kan også være frivillig undervisning, studiekredse, undervisning ved temadage samt faglig og metodisk vejledning, der gives som undervisning. Undervisning er ikke ethvert samvær med elever, men vil have et uddannelsesformål og normalt forudsætte forberedelse og efterbehandling. ³
Forberedelse af undervisning	Ved forberedelse forstås den tid, hvor læreren enten alene eller i fællesskab med andre forbereder, efterbehandler og evaluerer et hold elevers eller en klassers undervisning.
Pauser	Tid anvendt på pauser.
Pædagogisk-administrative opgaver (<i>alene anvendt i forhold til de almene gymnasier og hf-området på voksenuddannelsescentre</i>)	Tid til pædagogisk-administrative opgaver (i tidligere centrale aftaler betegnet som præambel).
Rettearbejde og opgaveevaluering	Tid anvendt på opgaveevaluering og rettearbejde.
Eksamensarbejde	Tid anvendt på eksamensarbejde i form af eksamination, censur og opgaveudarbejdelse.
Øvrig tid	Ved øvrig tid forstås tid, som ikke kan henføres til ovenstående kategorier. Det kan fx være mødetid, apparatopstilling, tid anvendt til pædagogiske og administrative opgaver ud over opgaver indeholdt i pædagogisk-administrative opgaver, lærerens egen kompetenceudvikling, faglig fordybelse, gennemførelsesvejledning, uddannelses- og erhvervsvejledning, tillidshverv mv. Kategorien indeholder også tid, der anvendes til særlige opgaver og projekter, som ikke direkte er knyttet til undervisningen og ikke er typiske i forhold til normalt lærerarbejde. Det kan dreje sig om eksternt finansierede projekter, men gør det ikke altid. Det kan eksempelvis dreje sig om forsknings- og udviklingsprojekter, internationale projekter, konsulentvirksomhed af rådgivende eller behandlende karakter mv.

³ De forskelle, der forekommer i beskrivelsen af undervisningsbegrebet ved de forskellige uddannelsesområder, er søgt indfanget i denne beskrivelse. Af hensyn til sammenligneligheden mellem de forskellige uddannelsesområder er der lagt vægt på, at undervisning har et specifikt uddannelsesmæssigt mål og normalt forudsætter forberedelse og efterbehandling. Som følge heraf er den samlede tidsanvendelse ved studieture mv., lektiecafé og studieværksteder ved alle uddannelsesområder medregnet som "øvrig tid". Det er dog Rambøll Managements vurdering, at inklusion af disse aktiviteter i undervisningsbegrebet vil have en meget begrænset betydning for undervisningsandelen på tværs af uddannelsesområderne.

Aldersreduktion/ -tillæg	Alderstillæg i timer givet til lærere på 60 år eller derover.
Ferie, feriefridage og søgnehelligdage	Tid anvendt til ferie, søgnehelligdage og feriefridage.

Bemærk, at timer, hvor læreren har været fraværende som følge af sygdom og eventuelle timer i timebanker, er holdt ude af opgørelserne af lærernes arbejdstid.

2.1.3 *Statistiske begreber*

Analysen knytter sig til skoleåret 2006/07 og belyser anvendelsen af lærernes arbejdstid på landsplan og på institutionsniveau. Kortlægningen består primært af en opgørelse af den gennemsnitlige andel af lærernes arbejdstid brugt på de ovennævnte kategorier.

De præsenterede gennemsnitsværdier i kapitel 4 – for eksempelvis andel af arbejdstid brugt på undervisning – tager afsæt i data på individniveau. Således er andelen af arbejdstid brugt på fx undervisning beregnet for hver enkelt lærer som en andel af den enkelte lærers samlede arbejdstid for derefter at blive sammenregnet på institutionsniveau eller landsplan. I forbindelse med analysen på landsplan er de indsamlede data vægtet i forhold til institutionens størrelse for at sikre repræsentativitet. Afslutningsvis er der udført en række signifikanstests for at belyse eventuelle forskelle i arbejdstidsfordelingen på tværs af institutioner, køn, aldersgrupper og institutionsstørrelse.

I analysen lægges der vægt på følgende statistiske begreber:

- Median er den middelværdi, hvor halvdelen af værdierne ligger under og halvdelen ligger over.
- 1. kvartil (nedre kvartil) afgrænser den fjerdedel med de mindste værdier.
- 3. kvartil (øvre kvartil) afgrænser den fjerdedel med de største værdier.
- Gennemsnit er summen af værdierne i et datasæt delt med antallet af værdier. I analyserne anvendes gennemsnit af eksempelvis lærernes andel af tid brugt på undervisning, som er summen af samtlige læreres andel af tid brugt på undervisning divideret med antallet af lærere.
- 95 % konfidensinterval er det interval, som et beregnet gennemsnit med en given sandsynlighed (95 %) befinder sig indenfor. Typisk er konfidensintervaller angivet som en +/- værdi om et gennemsnit. Dette estimat er nødvendigt, idet gennemsnit beregnet på en stikprøve af en population ofte må forventes at afvige fra det egentlige gennemsnit af hele populationen (samtlige lærere på landets almene gymnasier).
- Signifikanstests bruges til at vurdere, om observerede forskelle i en stikprøve af en population afspejler "ægte" forskelle i hele populationen. Det vil sige forskelle, der ikke kun er observerbare i stikprøven, men som afspejler egentlige forskelle i hele populationen.

2.2 **Indsamling af lokale arbejdstidsaftaler**

Da en del af opdraget for undersøgelsen består af at identificere og udbrede gode eksempler på lokalaftaler, der understøtter høj undervisningskvalitet og god ressourceudnyttelse, blev lokalaftalerne for de besøgte institutioner indsamlet. Indsamlingen af lokalaftalerne er blevet varetaget af Undervisningsministeriet.

Undervisningsministeriet gennemførte i forbindelse med indsamlingen af lokalaftalerne en mindre spørgeskemaundersøgelse, der belyser centrale punkter i aftalerne. Lokalaftalerne og data fra spørgeskemaundersøgelsen er efterfølgende blevet overdraget til Rambøll Management.

2.3 Interview med ledere

Med henblik på at belyse ledernes vurdering af deres handlemuligheder i forhold til at allokere og omallokere lærernes arbejdstid til forskellige formål samt arbejdstidsaftalernes hensigtsmæssighed blev der gennemført gruppeinterview med ledere fra i alt ni almene gymnasier, som indgår i kortlægningen af arbejdstiden. Interviewene blev gennemført af Rambøll Management.

3. Arbejdstidsaftaler for de almene gymnasier

Formålet med det følgende kapitel er at belyse de centrale og lokale aftalers betydning for handlemulighederne for lederne på uddannelsesinstitutionerne i forhold til at allokere og omallokere lærernes arbejdstid til forskellige formål. Formålet er således ikke at give en detaljeret gennemgang af de centrale og lokale arbejdstidsaftaler, men snarere at beskrive de forhold som er af afgørende betydning for mulighederne for institutionernes ledelse for at lede og fordele arbejdet mellem lærerne – ledelsesrummet.

I vurderingen af de centrale og lokale arbejdstidsaftaler er fokus således på ledelsens mulighed for at lede og fordele arbejdet mellem lærerne. Centrale arbejdstidsaftaler kan principielt begrænse ledelsesrummet ved direkte at regulere dele af en lærers arbejdstid og indirekte ved at kræve, at der fx skal indgås lokale aftaler på den enkelte institution for bestemte dele af arbejdstiden, eller at ledelsen skal gennemføre forhandlinger eller drøftelser, før der kan træffes beslutning om anvendelse af lærernes arbejdstid.

Lokale arbejdstidsaftaler kan begrænse ledelsesrummet ved, at lederne indgår aftaler for dele af lærernes arbejdstid, der går ud over de i centralaftalerne fastlagte krav til lokalaftalernes indhold. Et centralt element i vurderingen af lokale arbejdstidsaftaler vil være, hvorledes ledelsen udmønter fastsættelse af tid til forberedelse af undervisningen, og herunder blandt andet tilstedeværelsen i forbindelse med forberedelsen. Et andet vigtigt element i vurderingen af de lokale aftaler vil være omfanget af akkordaftaler, hvor der indgås aftale om en tidsmæssig honorering af konkrete arbejdsopgaver og eventuelle timepuljer, der ikke er underlagt ledelseskontrol.

Såfremt anvendelsen af væsentlige andele af lærernes arbejdstid på forhånd er fastlagt gennem centrale og lokale arbejdstidsaftaler samt samspillet mellem disse, vil der være tale om et meget begrænset ledelsesrum. Ledelsen vil således i løbet af skoleåret have vanskelighed ved løbende at allokere og omallokere lærernes arbejdstid til forskellige formål og ikke mindst til uforudsete begivenheder. Omvendt vil der være tale om et stort ledelsesrum, såfremt ledelsen har mulighed for løbende at disponere over lærernes samlede arbejdstid.

3.1 De centrale arbejdstidsaftaler

Med udgangspunkt i ovenstående optik vil der i det følgende blive set nærmere på de centrale aftaler for de almene gymnasier.⁴

For de almene gymnasier gjaldt for undersøgelsesperioden for denne undersøgelse frem til 1. januar 2007 to centrale aftaler: "Overenskomst for lærere i gymnasieskolen, ved studenterkursus samt hf-kursus, herunder ved den studieforberevende enkeltfagsundervisning", indgået mellem Amtsrådsforeningen, Københavns Kommune og Frederiksberg Kommune og Gymnasieskolernes Lærereforening (GL) og "Cirkulære om overenskomst for lærere ved statslige, statsligt selvejende og private gymnasieskoler, studenterkurser,

⁴ Rambøll Management gennemførte på opdrag fra Undervisningsministeriet forud for denne undersøgelse en kortlægning af centrale og lokale arbejdstidsaftaler på de tre institutionsområder nævnt i indledningen, herunder de almene gymnasier. Afsnit 3.1. er i vid udtrækning baseret på de analyser, der blev gennemført i forbindelse med forundersøgelsen.

hf-kurser samt ved den studieforberedende enkeltfagsundervisning", indgået mellem GL og staten. Begge aftaler er indgået i 2005.

I forbindelse med kommunalreformen overgik lærerne på de almene gymnasier i amterne samt i Københavns og Frederiksberg kommuner 1. januar 2007 til aftalen mellem GL og staten. En gennemlæsning af de to aftaler viser, at de i forhold til arbejdstidsdelen er fuldstændig analoge. Der er derfor i det følgende udelukkende taget udgangspunkt i aftalen mellem GL og staten.

Tilrettelæggelse af arbejdstiden

På hver enkelt institution skal der hvert år finde en drøftelse sted på skolen i samarbejdsudvalget eller i et andet medbestemmelsesorgan, hvor både lærere og rektor deltager. Drøftelsen skal omhandle, jf. § 17:

- a) de overordnede linjer for time- og fagfordelingen
- b) den pædagogiske linje, herunder særlige indsatsområder, anvendelsen af lærerteam, projektarbejde, it samt tolærerordning og lærernes kompetenceudvikling
- c) fælles aktiviteter, herunder emneuger, udviklingsaktiviteter og møder
- d) tidspunkter for udlevering af planer og vilkår i forbindelse med ændringer af planer, herunder i hvilke situationer almindelige varslings- og ændringsbestemmelser gælder
- e) principperne for tilstedeværelse.

På baggrund af ovennævnte drøftelser sker der en nærmere fastsættelse af tid til opgaveløsningen i samarbejde mellem ledelse og tillidsrepræsentanten. Skolens ledelse udarbejder i samarbejde med den enkelte lærer/lærerteam og tillidsrepræsentanten endvidere en overordnet semesterplan for undervisningen.

Heraf skal fremgå lærerens samlede arbejdstid, som endvidere skal være opdelt på aktiviteter, om end det ikke behøves at være klart definerede aktiviteter. Arbejdstiden udgør for fuldtidsbeskæftigede 1.924 årlige timer inklusive ferie og fridage, jf. § 18. Lærernes arbejdstid planlægges med mellem 1.530 og 1.830 timer årligt, jf. § 18, stk. 2.

Endvidere udarbejdes for hver enkelt lærer med mindst tre ugers varsel en mødeplan for lærerens samlede tilstedeværelse på skolen, dvs. lærerens skemalagte undervisning og øvrige opgaver, som kræver vedkommendes tilstedeværelse.

I udgangspunktet sker der først en drøftelse mellem lærere, tillidsrepræsentant og rektor om lærernes tilstedeværelse, og hvis de ikke når til enighed, er det rektor, der fastlægger tilstedeværelsen.

Ved udarbejdelse af mødeplanen tilstræbes det, at der ikke er mellemtimer. Hvis der er perioder med et højt antal ugentlige arbejdstimer, kan de efter aftale afløses af perioder med sammenhængende timer, hvor læreren ikke er til rådighed på skolen.

Tid til forberedelse af undervisning, forberedelse mv.

En undervisningstime opregnes i enheder af 60 minutter, jf. § 19, stk. 2. Undervisningen kan enten organiseres som klasseundervisning, holdundervisning og undervisning på tværs af hold, klasser og årgange samt forelæsnings-

Derudover kan undervisningen foregå andre steder end i et klasseværelse, blandt andet på ekskursioner, introture, værkstedsundervisning og virtuel undervisning. Endelig kan undervisningen også være frivillig undervisning, studiekredse, undervisning ved temadage og brobygningskurser eller lignende. Således er der en forståelse af, at undervisning kan indeholde mange aktiviteter, og at det kan foregå på forskellige tidspunkter og steder, men det er en forudsætning, at den kræver forberedelse og efterbehandling.

Ved forberedelse forstås den tid, som læreren enten alene eller i fællesskab med andre forbereder, efterbehandler og evaluerer et hold elever eller en classes undervisning.

Ud over selve undervisningstiden tildeles tid til forberedelse. Forberedelsestiden fremkommer ifølge de centrale aftaler ved lærernes årlige undervisningstimeantal (minus 30 %) ganget med en faktor på 1,33, jf. § 19, stk. 3. Det betyder, at forberedelsesfaktoren til 70 % af undervisningstimetallet er fastsat centralt, mens der *skal* indgås lokal aftale om faktoren for de resterende 30 %. Til lærere, der er fyldt 60 år, indregnes yderligere 40 minutter gange det årlige undervisningstimetallet. Forberedelsestiden til de resterende 30 % forhandles lokalt. Ved den lokale aftale skal der tages hensyn til undervisningsformer, lærerroller, erfaring mv.

Ledelsen på skolen kan ikke pålægge læreren at forberede sig på bestemte tidspunkter, eller at forberedelsen skal ske på skolen, såfremt forberedelsen kun omfatter den enkelte lærer og ikke foregår i samarbejde med andre lærere, jf. § 19, stk. 4.

Øvrig tid

Rektor fastlægger efter drøftelse med den pågældende lærer og tillidsrepræsentanten tiden til pædagogisk-administrative opgaver, ekstra tid til særlig individuel og fælles forberedelse, særlige udviklingsopgaver, eksamensvagt og lignende opgaver, jf. § 19, stk. 5. I øvrig tid indgår også lærernes pauser.

Medmindre der aftales akkord, indlægges tid til opgaveløsningen i semesterplanen, jf. § 19, stk. 6. Skønner læreren, at den fastsatte tid til opgaveløsningen ikke er tilstrækkelig, skal rektor gøres opmærksom herpå for at kunne vurdere eller tage stilling til, hvilke konsekvenser det har for opgaveløsningen.

Eksamen

I forhold til eksamen udløser hvert hold/klasse en grundtakst på 9,5 timer, der tillægges både eksaminator og censor, medmindre holdet kun består af en elev/kursist, hvorved der udløses 2 timer til eksaminator og censor. Derudover tildeles de 2 gange eksaminationstiden, jf. § 21, stk. 6. Undtagelsen fra disse regler er eksamen i eksamensprojekt (hf) og den mundtlige prøve i almen studieforberedelse. Her tildeles eksaminator og censor 3,3 gange eksaminationstiden for hver eksaminand, der har gennemført en mundtlig eksamen eller årsprøve. Eksamen indregnes i årsplanen med det foregående års faktiske deltagelse ved årsprøver, vagter, eksamensafvikling og censur. Nyansatte lærere tildeles 110 timer i årsplanen. Dog *kan* disse regler i forhold til beregning af tid ved eksamen fraviges ved en lokal aftale.

Opgaveevaluering

Rektor fastsætter elevtiden til skriftligt arbejde, dvs. rektor afgør, hvor lang tid eleverne skal bruge på eksempelvis eksamensprojekter på hf, større skriftlig opgave på hf og termins- og årsprøver. Derefter udregnes der til læreren hhv. 0,10 og 0,15 time pr. times elevtid, afhængig af om det er op-

gaveevaluering eller evaluering af større skriftlige opgaver. De 0,10 og 0,15 kan forhandles i lokalaftalerne.

Såfremt der er flere lærere om at rette en opgave, forhøjes tiden til opgaveevaluering med 50 % pr. lærer ud over én lærer, og deles som hovedregel mellem dem. Afleverer eleverne en gruppeopgave, tildeles den første elev 100 % opgaveevaluering og efterfølgende elever tildeles 1/3 heraf.

Gennemførelsesvejledning og tutorordning

I forhold til gennemførelsesvejledning er der et årligt antal fastlagte timer pr. klasse til dette formål. For 1.g er det eksempelvis 83 timer pr. klasse. Ligeledes ydes der et årligt antal fastlagte timer til tutorer. For 2-årige hf-kurser er det lig med 5,7 timer pr. kursist, og for enkeltfagsundervisning er det 1,6 time pr. årskursist. Disse aftaler kan dog fraviges ved lokalaftalerne, lige såvel som der lokalt kan aftales en anden fordeling mellem gennemførelsesvejledningen og tutorordningen.

Ledelsesopgaver

Rektor fastlægger fordelingen af arbejdsopgaver mellem den ledende inspektor og inspektorer. Timetallet for ledende inspektorer er fastsat til minimum 1.120 timer. For inspektorer og ledende inspektorer regnes 3,5 time pr. elev indtil 200 elever og derefter 275 timer + 3,5 time pr. elev.

Lokale aftaler

Forhold der ifølge den centrale aftale *skal* aftales lokalt:

- Forberedelsestiden til 30 % af lærernes årlige undervisningstimetotal
- I forhold til eksamen aftales grundtaksten til eksaminator og censor lokalt i forhold til mundtlige prøver for kultur- og samfundsgrupper (hf) og naturvidenskabelige faggrupper (hf). Er der yderligere eksamensformer, som ikke er fastlagt i de pr. 1. april 2005 gældende bekendtgørelser om eksamen, aftales grundtaksten lokalt, såfremt der ikke er indgået en aftale mellem overenskomstens parter.

Forhold der ifølge den centrale aftale *kan* aftales lokalt:

- Akkorder for opgaveløsning
- Bestemmelser vedrørende eksamen i den centrale aftale (§ 21, stk. 1-13) kan fraviges ved den lokale aftale
- Bestemmelserne angående tid til opgaveevaluering i den centrale aftale (§ 22, stk. 3 og 4) kan fraviges ved lokalaftalerne
- Bestemmelserne om gennemførelsesvejledning og tutorordning kan ved lokale aftaler have en anden fordeling, end hvad der er fastsat i den centrale aftale.

Rektor fastsætter arbejdstiden til øvrige opgaver, jf. ovenfor, for lærerne under hensyntagen til drøftelsen mellem rektor, tillidsrepræsentant og læreren, jf. § 17. Derudover kan rektor vælge at indgå aftale om, at arbejdstiden for den enkelte lærer eller lærerteamet aftales som en akkord. Timerne anses for medgået og indregnes i årsopgørelsen. Aftalen om akkorder indgås mellem rektor og tillidsrepræsentanten og er således en lokal aftale.

Hvis forudsætningerne for akkorden ændres væsentligt, kan akkorden drøftes på ny med henblik på eventuelle ændringer. Dog kan ændring af forudsætningen for akkorden ikke medføre, at der ikke betales løn under sygdom eller barsel, jf. bemærkningerne til § 20.

3.1.1 Samlet vurdering

Som tidligere nævnt kan centrale arbejdstidsaftaler principielt begrænse ledelsesrummet ved direkte at regulere dele af en lærers arbejdstid og indi-

rekte ved at kræve, at der fx skal indgås lokale aftaler på den enkelte institution for bestemte dele af arbejdstiden, eller at ledelsen skal gennemføre forhandlinger eller drøftelser, før der kan træffes beslutning om anvendelse af lærernes arbejdstid.

Ud fra denne optik begrænser den centrale aftale for de almene gymnasier ledelsesrummet direkte ved at fastlægge visse dele af lærernes arbejdstid til bestemte aktiviteter og indirekte ved at kræve lokale aftaler for andre dele af lærernes arbejdstid. Af særlig betydning i forhold til ledelsesretten er den centrale aftales fastlæggelse af forberedelsesfaktoren til 70 % af undervisningstimetallet samt kravet om, at der skal indgås lokal aftale om faktoren for de resterende 30 %. Derudover kan ledelsesrummet være begrænset af den centrale aftales fastlæggelse af tid til eksaminer, opgaveløsning, gennemførelsesvejledning og turtorordning og ledelsesopgaver, såfremt dette ikke fraviges i de lokale aftaler.

Det er således Rambøll Managements vurdering, at de centrale aftaler for de almene gymnasier på centrale punkter i væsentligt omfang begrænser ledelsesrummet.

3.2 Lokale arbejdstidsaftaler

I dette afsnit følger en analyse af de lokale arbejdstidsaftaler. Der er lagt særlig vægt på at beskrive og analysere to forhold. For det første hvordan de lokale aftaler regulerer de dele af lærernes arbejdstid, som de centrale aftaler kræver lokale aftaler for. For det andet om lederne indgår lokale arbejdstidsaftaler for dele af lærernes arbejdstid, der går ud over de i centralaftalerne fastlagte krav til lokalaftalernes indhold og dermed vælger at begrænse deres ledelsesrum mere end nødvendigt.

Før der i det følgende ses nærmere på de lokale aftaler, skal det bemærkes, at for de tidligere amtslige gymnasier, der indgår i undersøgelsen, var der mulighed for at de lokale aftaler blev indgået på to niveauer. De enkelte amtsråd og lokale GL-kredse i hvert amt kunne forhandle en aftale, der var dækkende for de gymnasier, der var placeret i pågældende amt. På baggrund af disse amtslige aftaler havde det lokale gymnasium mulighed for at forhandle deres egen lokalaftale. Således eksisterede der for amtslige gymnasier ofte et ekstra aftalelag i forhold til statslige og statsligt selvejende gymnasier.

Tid til undervisning, forberedelse mv.

Som det fremgår af centralaftalen, skal forberedelsesfaktoren for 30 % af lærernes undervisningstimetallet forhandles lokalt. Det er derfor interessant at undersøge, hvilke faktorer lederne på de undersøgte institutioner forhandler sig frem til. Ud fra gennemgangen af lokalaftalerne har kun ét gymnasium forhandlet en anden forberedelsesfaktor end 1,33, hvilket er samme forberedelsesfaktor, som er givet for 70 % af lærernes undervisningstimetallet, som fastlagt i centralaftalerne.⁵ Dette tyder på, at de enkelte ledere på de undersøgte institutioner ikke har udnyttet muligheden for selv at forhandle sig frem til denne faktor.

Definitionen af, hvad der indgår som forberedelse, kan variere i lokalaftalerne. I centralaftalen er forberedelse defineret ved *'at læreren og lærerteamet planlægger, forbereder, evaluerer og efterbehandler undervisning og under-*

⁵ En gennemgang af årsopgørelserne viser dog, at ét gymnasium yderligere anvender en lavere faktor end 1,33. Den lavere faktor anvendes i forbindelse med fastsættelse af tiden til forberedelse af undervisningen i 3.g. Dette fremgår ikke af den lokale aftale.

visningsforløb alene eller sammen med andre (§ 19, bemærkning til stk. 3). I enkelte af lokalaftalerne er det beskrevet, at forberedelsestiden også skal bruges til, at lærerne løbende skal holde sig opdateret på deres faglige område. Det typiske billede er dog, at afgrænsningen af opgaverne indeholdt i forberedelsestiden i de lokale arbejdstidsaftaler er sammenfaldende med afgrænsningen i centralaftalen.

Med undtagelse af to institutioner indeholder alle lokale arbejdstidsaftaler ud over forberedelsesfaktoren en aftale om både pause og tid til pædagogiske og administrative opgaver (såkaldt præambel) i forbindelse med undervisningen. Faktorer, som ledelsen ifølge den centrale arbejdstidsaftale ikke er pålagt at indgå aftale om. På fire af de undersøgte gymnasier er faktoren til forberedelse og pause, tid til pædagogiske og administrative opgaver samlet i en faktor. På de institutioner, hvor der er fastsat en faktor til pause, er faktoren typisk fastsat til 0,22. Den konkrete tid til pauser i forbindelse med undervisningen udmåles ved, at lærerens planlagte undervisningstimal ganges med fx 0,22.

På de institutioner, hvor der er fastsat en faktor til pædagogiske og administrative opgaver, er faktoren typisk fastsat til 0,11. Den konkrete tid udmåles ved, at lærerens planlagte undervisningstimal ganges med fx 0,11. Fire af institutionerne har en lavere faktor end 0,11 (0,05 – 0,089), mens en enkelt institution har en faktor på 0,12. De opgaver, der i aftalerne er beskrevet i forhold til tiden til pædagogiske og administrative opgaver, er typisk forsømmelsesregistrering, karaktergivning, undervisningsbeskrivelse samt fagligt og tværfagligt samarbejde og videndeling mellem lærerne. Enkelte institutioner har endvidere indskrevet, at tiden til pædagogiske og administrative opgaver endvidere inkluderer klassemøder og lærerforsamlingsmøder.

Med en forberedelsesfaktor på 1,33 betyder det, at en undervisningslektion på 45 minutter typisk udløser 120 minutters arbejdstid inklusive forberedelse, pauser og tid til pædagogiske og administrative opgaver.⁶

Tid til øvrige opgaver

Af Undervisningsministeriets spørgeskemaundersøgelse⁷ i forbindelse med indsamling af de lokale arbejdstidsaftaler fremgår, at 21 af institutionerne har indgået en aftale, som tildeler alle lærere et fast timetal til fx møder eller andre opgaver. Timetallet varierer fra 10 - 104 timer, selvsagt ligeledes med en variation i omfanget af de opgaver, som forventes løst inden for denne timeramme.

En gennemgang af lokalaftalerne for institutionerne i undersøgelsen viser, at der generelt ikke afviges fra bestemmelserne i de centrale arbejdstidsaftaler i forhold til tid til eksamensarbejde, opgaveevaluering samt gennemførelsesvejledning og tutorordning, idet kun én institution har valgt at anvende en lavere normering i forhold til eksamensarbejde.

Foruden ovennævnte opgaver har knap halvdelen af institutioner indgået aftale om tid til opgaver i forbindelse med fx teamsamarbejde, teamkoordinator, pasning af samlinger, datavejledning, internationalt samarbejde samt

⁶ $45 + (1,33 \cdot 45) + (0,22 \cdot 45) + (0,11 \cdot 45) = 120$.

⁷ Undervisningsministeriets spørgeskemaundersøgelse omfattede samtlige almene gymnasier. Når der i denne rapport refereres til resultater for ministeriets undersøgelse, er det alene resultater gældende for de 29 institutioner, som indgår i kortlægningen.

sociale arrangementer. Fælles for lokalaftalerne er, at de i høj grad angiver aktiviteterne i øvrig tid som akkorder.

3.2.1 *Samlet vurdering*

Fokus i ovenstående var som nævnt, hvordan de lokale aftaler regulerer de dele af lærernes arbejdstid, som de centrale aftaler kræver lokale aftaler for. For det andet om lederne indgår lokale arbejdstidsaftaler for dele af lærernes arbejdstid, der går ud over de centrale fastlagte krav til lokalaftalernes indhold og dermed vælger at begrænse deres ledelsesrum mere end nødvendigt.

Gennemlæsningen af lokalaftalerne viser, at ledelserne på institutionerne efter Rambøll Managements vurdering kun i meget begrænset omfang har benyttet sig af muligheden for at forhandle en lokalafale, der adskiller sig væsentligt fra centralaftalen. Et centralt punkt i denne sammenhæng er forberedelsesfaktoren for 30 % af undervisningstimetallet, som skal forhandles lokalt. Tilsvarende viser gennemgangen af lokalaftalerne, at der på stort set alle institutioner er indgået aftale om pause og tid til pædagogiske og administrative opgaver i forbindelse med undervisningen. Faktorer, som ledelsen ifølge den centrale arbejdstidsaftale ikke er pålagt at indgå aftale om.

Hvad angår tid til øvrige opgaver ud over undervisning og forberedelse samt eksamensarbejde og opgaveevaluering viser gennemgangen af lokalaftalerne, at knap halvdelen af institutionerne har indgået aftale om tid til øvrige opgaver som fx møder, teamsamarbejde, teamkoordinator, pasning af samlinger, datavejledning, internationalt samarbejde samt sociale arrangementer. Fælles for lokalaftalerne er, at de angiver aktiviteterne i øvrig tid som akkorder. Såfremt en stor del af institutionens ressourcer er bundet til akkorderne, giver det ledelsen et begrænset ledelsesrum samt en begrænset mulighed for at disponere fleksibelt over lærernes tid i løbet af året.

Samlet set er det Rambøll Managements vurdering, at det ledelsesrum, der er i centralaftalen blandt andet i forhold til fastsættelse af forberedelsestiden til 30 % af lærerens undervisningstimetallet, ikke udnyttes. Herudover rummer de gennemgåede aftaler elementer i form af fx akkorder i forhold til eksamensarbejde og opgaveevaluering samt øvrige opgaver, der må siges at begrænse ledelsens mulighed for at disponere fleksibelt over lærernes tid i løbet af året.

4. Kortlægning af lærernes arbejdstid på de almene gymnasier

Formålet med dette kapitel er at kortlægge anvendelsen af lærernes arbejdstid på de almene gymnasier på landsplan for derefter at belyse eventuelle forskelle mellem institutionerne. Tallene er baseret på data fra en stikprøve på 579 lærere fordelt på 29 gymnasier og vægtet for at sikre repræsentativitet på landsplan.

4.1 Den gennemsnitlige fordeling af lærernes arbejdstid

Tabel 2 og figur 1 viser, hvordan lærernes arbejdstid på *landsplan* fordeler sig på forskellige arbejdstidselementer. Som det fremgår, bruger en lærer på et alment gymnasium gennemsnitligt 18,9 % af arbejdstiden på *undervisning*. Omregnet til timer i et bruttoårsværk for en lærer (1.924 timer inklusive ferie, feriefridage og søgnehellidage) svarer dette til 364 arbejdstimer, jf. figur 1.

Kolonnen yderst til højre i tabel 2 angiver den statistiske usikkerhed på dette gennemsnit. Med en usikkerhed på +/- 0,25 procentpoint betyder det, at den gennemsnitlige undervisningsandel for lærere på *samtlig*e gymnasier ligger mellem 18,7 og 19,2 %.

I tabel 2 er 1. kvartil (nedre kvartil), der afgrænser den fjerdedel af *lærere* med de mindste andele, angivet. Ligeledes er 3. kvartil (øvre kvartil), der afgrænser fjerdedelen af *lærerne* med de største andele, angivet. Tabellen viser således, at halvdelen af lærerne på landets almene gymnasier bruger 16-22 % af deres arbejdstid på undervisning, mens en fjerdedel af lærerne bruger mindre end 16 % af deres samlede arbejdstid på undervisning.

Tilsvarende viser tabellen, at en lærer på et alment gymnasium gennemsnitligt bruger 25,0 % af arbejdstiden på *forberedelse af undervisningen*. Omregnet til timer i et bruttoårsværk for en lærer svarer dette til 481 arbejdstimer, jf. figur 1. Af tabel 2 fremgår endvidere, at halvdelen af lærerne på landets almene gymnasier bruger 21-29 % af deres arbejdstid på forberedelse af undervisningen.

Tabel 2. Andel af samlet arbejdstid brugt på ...

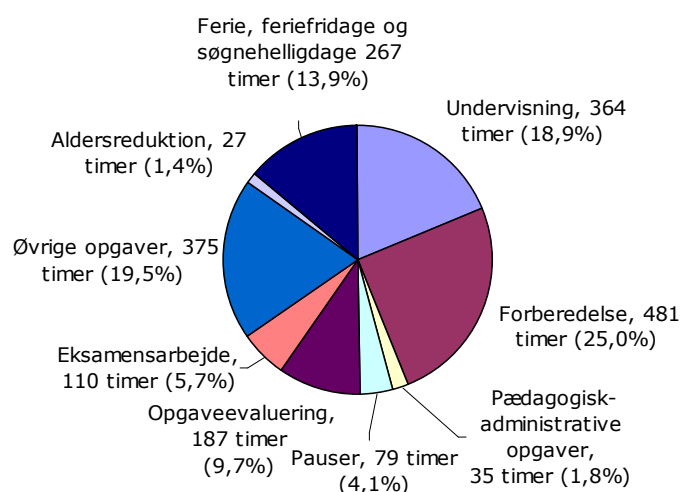
	Median	1. kvartil	3. kvartil	Gennemsnit	+/- (procentpoint)
Undervisning	19%	16%	22%	18,9%	0,25
Forberedelse	26%	21%	29%	25,0%	0,33
Pædagogisk-administrative opgaver	2%	1%	2%	1,8%	0,03
Pauser	4%	4%	5%	4,1%	0,05
Rettearbejde og opgaveevaluering	9%	5%	14%	9,7%	0,30
Eksamensarbejde	6%	4%	7%	5,7%	0,13
Øvrige opgaver	15%	9%	24%	19,5%	0,70
Aldersreduktion	0%	0%	0%	1,4%	0,18
Ferie, feriefridage og søgnehellidage	13%	12%	14%	13,9%	0,26

Anm.: Tallene er baseret på data fra en stikprøve på 579 lærere fordelt på 29 gymnasier og vægtet for at sikre repræsentativitet på landsplan.

Andelen af den samlede arbejdstid brugt på forskellige arbejdstidselementer er omregnet til arbejdstimer af et bruttoårsværk for en lærer i figur 1.

Af figur 1 fremgår det, at en lærer på et alment gymnasium gennemsnitligt bruger 375 arbejdstimer, svarende til 19,5% af den samlede arbejdstid til *øvrige opgaver*. Øvrige opgaver er fx pædagogisk-administrative opgaver (ud over opgaver indeholdt i præambel), møder, tiden anvendt til kompetenceudvikling mv. samt tiden anvendt på eventuelle hverv og funktioner.

Figur 1. Den relative fordeling af lærernes arbejdstid

Anm.: Et bruttoårsværk for en lærer er 1.924 timer inklusive ferie, feriefridage og søgnehellidage.

En videre analyse viser, at der – med undtagelse af lærere over 60 år – ikke er signifikante forskelle mellem yngre og ældre lærere i forhold til andelen af arbejdstiden anvendt på undervisning. Den signifikant lavere undervisningsandel blandt lærere over 60 år er ikke overraskende resultatet af aldersreduktion.

4.2 Forskelle i lærernes arbejdstid mellem institutionerne

Tabel 3 giver en oversigt over, hvorledes lærernes arbejdstid på de enkelte institutioner fordeler sig på forskellige arbejdstidselementer. Institutionerne er rangordnet efter andel af samlet arbejdstid brugt på undervisning.

Andelen af den samlede arbejdstid brugt på *undervisning* varierer fra 16,5 %, svarende til 317 arbejdstimer, til 22,0 %, svarende til 423 arbejdstimer. Tilsvarende varierer andelen af den samlede arbejdstid brugt på *forberedelse af undervisningen* fra 21,2 %, svarende til 408 arbejdstimer, til 28,7 % svarende til 552 arbejdstimer.

En signifikantstest viser, at andelen af arbejdstiden brugt på undervisning på de tre institutioner i toppen af tabellen – hvor undervisning udgør over 400 arbejdstimer af et bruttoårsværk på i alt 1.924 timer – ligger signifikant højere end undervisningsandelen blandt de seks institutioner i bunden af tabel-

len, hvor tiden brugt på undervisning udgør mindre end 330 timer.⁸ Disse ni institutioner er i nedenstående tabel med markeret med fed skrift.

En videre analyse viser ingen statistisk sammenhæng mellem anvendelsen af lærernes arbejdstid og institutionens størrelse. Analysen viser endvidere, at den institution, som ifølge lokalaftalen angiveligt anvender en differentieret forberedelsesfaktor, placerer sig i den øverste tredjedel. Der kan dog ikke konstateres en signifikant forskel mellem denne institutions og de øvrige institutioners anvendelse af lærernes arbejdstid.

⁸ Signifikanstests bruges til at vurdere, hvorvidt observerede forskelle i en stikprøve af en population afspejler egentlige eller "ægte" forskelle i hele populationen. En beskrivelse samt resultatet af denne signifikanstest kan ses i bilag 1.

Tabel 3. Andel af samlet arbejdstid brugt på ...

Institution	Andel af samlet arbejdstid brugt på ...								
	Undervisning	Forberedelse	Pædagogisk-administrative opgaver	Pause	Rettearbejde og opgaveevaluering	Eksaminensarbejde	Øvrige opgaver	Alder	Ferie, feriefridage og søgnehelligdage ⁹
	(%)								
1	22,0	28,3	2,4	4,7	10,1	7,6	9,8	1,2	13,9
2	21,5	28,7	2,4	4,8	10,9	6,6	10,5	0,8	13,8
3	21,0	25,2	2,1	4,3	11,5	5,5	16,3	0,9	13,2
4	20,7	27,2	2,3	4,5	8,8	4,8	19,4	0,6	11,8
5	20,5	26,4	1,2	4,4	9,2	6,8	18,0	0,5	13,0
6	20,3	27,0	2,2	4,5	9,8	6,4	15,0	1,8	12,9
7	20,2	25,8	2,2	4,3	4,7	3,9	26,4	0,3	12,2
8	20,1	28,1	2,2	4,4	9,5	5,8	14,6	0,0	15,2
9	19,8	25,5	1,7	4,4	6,5	6,7	17,7	3,5	14,2
10	19,7	25,6	2,1	3,9	8,0	5,7	18,8	0,5	15,6
11	19,7	26,2	2,2	4,3	12,1	5,3	15,5	1,9	12,8
12	19,3	23,9	2,1	4,4	6,3	7,4	24,1	0,0	12,5
13	19,2	25,5	1,1	4,2	11,8	5,0	18,3	2,3	12,6
14	19,0	24,9	2,1	4,1	8,0	5,2	20,6	2,1	14,0
15	19,0	26,1	2,1	4,2	13,3	5,3	15,4	2,4	12,8
16	18,9	25,1	1,7	4,2	8,8	5,4	21,0	2,4	12,5
<i>Landsgennemsnit</i>	<i>18,9</i>	<i>25,0</i>	<i>1,8</i>	<i>4,1</i>	<i>9,7</i>	<i>5,7</i>	<i>19,5</i>	<i>1,4</i>	<i>13,9</i>

⁹ Forskellen i tid brugt på ferie, feriefridage og søgnehelligdage skyldes blandt andet et forskelligt omfang i forhold til hvorvidt 6. ferieuge afvikles samt omfanget af samlede erlagte arbejdstid. Mens disse udsving har en moderat indflydelse på den beregnede andel af tid brugt på ferie, feriefridage og søgnehelligdage for nogle af institutionerne, viste yderligere analyse en meget begrænset indflydelse på de andre arbejdstidskategorier, herunder andel af tid brugt på undervisning. Dette forhold skyldes at indflydelsen af udsvingene på andel af tid brugt på ferie fordeler sig over de resterende 8 arbejdstidskategorier.

Institution	Andel af samlet arbejdstid brugt på ...								
	Undervisning	Forberedelse	Pædagogisk-administrative opgaver	Pause	Rettearbejde og opgaveevaluering	Eksamensarbejde	Øvrige opgaver	Alder	Ferie, feriefri-dage og søgne-helligdage ⁹
	(%)								
17	18,8	25,1	2,1	4,2	9,0	5,8	22,2	0,1	12,7
18	18,8	24,0	2,1	4,2	10,1	6,1	19,0	1,8	13,3
19	18,3	24,4	1,3	4,0	8,5	4,6	26,0	0,0	12,7
20	17,9	23,8	2,0	4,0	8,4	5,0	23,8	0,6	14,6
21	17,9	23,8	2,0	4,0	11,9	5,9	18,0	1,7	14,8
22	17,7	21,5	1,8	3,6	9,2	4,6	28,0	1,4	12,4
23	17,5	23,3	0,9	3,9	11,7	6,4	21,1	1,1	14,0
24	17,1	22,8	1,9	3,8	11,0	5,5	21,1	4,3	12,6
25	17,0	22,7	0,8	3,8	9,6	5,4	26,4	2,0	12,3
26	17,0	22,1	1,8	3,7	7,4	4,7	25,7	3,05	14,5
27	16,9	22,6	1,9	3,8	9,3	5,3	24,8	2,6	12,9
28	16,7	22,1	1,0	3,7	9,3	5,2	28,3	0,5	13,2
29	16,5	21,2	1,8	3,7	8,8	7,9	20,4	0,7	19,1 ¹⁰

Anm.: Tallene er baseret på data fra en stikprøve på 579 lærere fordelt på 29 gymnasier og vægtet for at sikre repræsentativitet på landsplan. Signifikanstest er baseret på ANOVA F ($p \leq .05$, Tukey's HSD).

¹⁰ For denne institution gælder, at stort set samtlige lærere havde undertid i opgørelsesperioden, hvorved de samlede erlagte arbejdstimer er en del lavere end de øvrige institutioner. Herudover har stort set alle lærere afholdt 6. ferieuge. Samlet set bevirker dette, at andelen af arbejdstid anvendt på ferie, feriefri-dage og søgne-helligdage bliver højere set i forhold til de øvrige institutioner.

Sammenholdes lokalaftalerne for de tre institutioner i toppen af tabellen med tilsvarende for de seks institutioner i bunden af tabellen, og dermed de institutioner, hvor der er en signifikant forskel i forhold til undervisningstimetallet, viser der sig et interessant fund.

En gennemlæsning af lokalaftalerne for de nederst placerede institutioner viser, at disse i vid udstrækning gør brug af akkordaftaler i forhold til øvrige opgaver som fx efteruddannelse, teamsamarbejde, møder, pasning af samlinger, hverv og funktioner som fx datavejleder, teamkoordinator studievejledning mv. samt sociale arrangementer.

Således har samtlige af disse seks gymnasier i deres lokalaf tale tildelt alle lærere et fast timetal til møder og andre aktiviteter.¹¹ For de tre institutioner med det højeste undervisningstimetallet viser gennemlæsningen af lokalaftalerne, at der i mindre grad anvendes akkordaftaler, og to ud af de tre institutioner tildeler således ikke lærerne et fast timetal til møder og andre aktiviteter.

Yderligere statistisk analyse af sammenhængen mellem andel af tid brugt på undervisning og andel af tid brugt på øvrige opgaver viser ikke overraskende en negativ korrelation, således at jo mere tid lærerne bruger på undervisning, jo mindre tid bruges på øvrige opgaver.¹²

4.3 Sammenfatning

Kortlægningen af lærernes arbejdstid viser, at en lærer på et alment gymnasium gennemsnitligt bruger 18,9 % af arbejdstiden på *undervisning*. Omregnet til timer i et bruttoårsværk for en lærer svarer dette til 364 arbejdstimer.

Tilsvarende viser kortlægningen, at en lærer på et alment gymnasium gennemsnitligt bruger 25,0 % af arbejdstiden på *forberedelse af undervisningen*. Omregnet til timer i et bruttoårsværk for en lærer svarer dette til 481 arbejdstimer.

Af andre væsentlige poster i lærernes arbejdstid er tiden til øvrige opgaver, så som møder, pædagogisk-administrative opgaver, kompetenceudvikling samt særlige hverv og funktioner. Kortlægningen viser, at en lærer på et alment gymnasium gennemsnitligt bruger 375 arbejdstimer, svarende til 19,5 % af den samlede arbejdstid, til øvrige opgaver.

Af øvrige fund skal fremhæves, at kortlægningen viser, at de institutioner med det laveste gennemsnitlige undervisningstimetallet i vid udstrækning gør brug af akkordaftaler i forhold til øvrige opgaver.

¹¹ Kilde: Undervisningsministeriets spørgeskemaundersøgelse.

¹² Korrelation er en statistisk beregning, som kan vise om, og hvor meget variablene er relaterede. En beskrivelse samt resultatet af denne analyse kan ses i bilag 1.

5. Ledernes vurderinger af anvendelsen af lærernes arbejdstid

Efter i det foregående kapitel at have belyst, hvorledes lærernes arbejdstid fordeler sig på konkrete arbejdsopgaver og lokalaftalernes betydning for dette, vil fokus i dette kapitel være på ledernes vurdering af deres handlemuligheder i forhold til at allokere og omallokere lærernes arbejdstid til forskellige formål samt arbejdstidsaftalernes hensigtsmæssighed i forhold til ændrede krav til undervisningen, ændringer i uddannelsesbekendtgørelser mv.

Datagrundlaget udgøres af to gruppeinterview, der blev gennemført med ledere fra i alt ni almene gymnasier. Herudover er der trukket på de telefoniske interview, der blev gennemført med ledere fra syv almene gymnasier i forbindelse med forundersøgelsen.

5.1 Ledelsesrummet i den centrale arbejdstidsaftale

Deltagerne i interviewene blev indledningsvis bedt om at vurdere, hvorvidt den centrale arbejdstidsaftale giver tilstrækkelig ledelsesmæssig fleksibilitet til at kunne handle i forhold til ændrede betingelser fx i form af nye krav til undervisningen, ændringer i målgrupperne mv. samt de udfordringer, som uddannelsesinstitutionerne i øvrigt oplever at stå overfor.

Som det fremgår af forundersøgelsen, har Gymnasieskolernes Lærereforening (GL) indtil sommeren 2006 krævet, at lokalaftaler skulle godkendes af GL centralt, efter at aftalerne var blevet underskrevet af rektor og tillidsrepræsentanten på de enkelte institutioner. Det har betydet, at tillidsrepræsentanten har kunnet indgå en aftale med rektor, som GL efterfølgende har kunnet afslå. I sommeren 2006 har en voldgiftsdom på statens område fastslået, at GL ikke har ret til at kræve en lokalaftale godkendt centralt i GL. Dette har fra 1. januar 2007 været gældende for alle gymnasier.

Flere af de interviewede udtrykte i forbindelse med forundersøgelsen, at der dermed ifølge deres opfattelse ikke finder en reel forhandling mellem to parter sted, da GL har mulighed for at afvise lokalaftalen på trods af en opnået enighed mellem tillidsrepræsentanten og rektor. Lederne udtrykte i interviewene i forbindelse med forundersøgelsen forhåbning om, at de fremover vil få større rum til at gennemføre en reel forhandling med tillidsrepræsentanterne.

Umiddelbart er indtrykket fra interviewene gennemført i forbindelse med indeværende undersøgelse, at lederne fortsat oplever at stå overfor ikke blot GL, men også en meget stærk lærergruppe i forhandlingerne i forbindelse med indgåelse af lokalaftaler. En af de interviewede ledere udtrykker det således:

"Den store udfordring er at skaffe os et råderum. Man har forsøgt at øge råderummet, og jo ... der er blevet rykket nogle kommaer. Men det er en illusion, for vi forhandler jo direkte med GL."

Som eksempel kan nævnes fastsættelse af forberedelsestiden. I centralaftalen er det fastsat, at der skal finde forhandling sted om forberedelsesfaktoren til 30 % af lærernes undervisningstid. Forhandlingen om forberedelsestiden er især et punkt, hvor mange ledere ikke oplever, at der er tale om en reel forhandling, idet GL konsekvent har været modstander af en mindre

forberedelsesfaktor end de 1,33, som også er gældende for 70 % af lærernes undervisningstimetotal fastsat i centralaftalerne.

Én af lederne i forbindelse med indeværende undersøgelsen udtrykte det således: *"Man har forsøgt at give os et råderum med de 30 %, men vi har ikke været i stand til at udnytte det råderum. Det kan vi simpelthen ikke",* mens én af lederne fra forundersøgelsen i forhold til lærerne udtrykte: *"Lærerne arbejder ud fra et lighedsprincip. Indførelsen af en differentieret forberedelsesfaktor vil vække modstand."*

Set i lyset af oplevelsen af at stå over for GL og en meget stærk lærergruppe i forbindelse med indgåelse af lokalaftaler er der en vis resignation blandt de interviewede ledere i forhold til at opnå de ændringer, som de oplever, at der reelt er behov for i forhold til tilrettelæggelse af lærernes arbejdstid. Ændringer, som lederne vurderer, at det ikke er muligt for dem at opnå gennem lokale forhandlinger, men som de gerne så fastlagt i en central arbejdstidsaftale.

Blandt disse ændringer er muligheden for at kunne differentiere forberedelsestiden i forhold til fx lærernes erfaringer og fagets karakter. En mulighed, der reelt eksisterer i dag, men som skal forhandles lokalt, og hvor lederne, som det fremgår af ovenstående, oplever vanskeligheder ved at komme igennem med dette ønske i forhandlingerne.

Tilsvarende så lederne gerne en afgrænsning af, hvilke arbejdsopgaver det må forventes en underviser på et alment gymnasium varetager i forbindelse med undervisning og forberedelse af undervisningen. En af lederne udtrykker problemstillingen således:

"Grundlæggende er vi og lærerne jo enige om det meste af arbejdstiden, men de sidste ... vel omkring 10 % ... bruger vi meget tid på forholde os til. Det burde vel være sådan, at når man fx underviser i geografi, så løser man alle de opgaver, der knytter sig hertil. Så kan der godt for nogle lærere være mindre administrative opgaver, men tyngden bør da være på undervisning."

En anden leder supplerer med: *"Det er efterhånden således, at lønnen opfattes som et fremmødetillæg, og hvis der skal laves noget ekstra, så skal der forhandles."*

Et tredje forhold, som lederne gerne ser ændret, er bestemmelserne i forhold til over- og undertid, jf. § 27 i den centrale arbejdstidsaftale. Overarbejde honoreres enten med overtidsbetaling eller afspadsring. Honoreres overarbejde med betaling, sker det med et tillæg på 50 %. Afspadsring overtid, sker det med et afspadsringstillæg på 50 %. Undertid tilspadsring i forhold til 1:0,75.

Det er således ifølge lederne en *"bekostelig affære"* ikke at ramme den aftalte årsnorm for den enkelte lærer. En mulighed er ifølge lederne at lægge interval omkring årsnormen, hvor over-/undertid først beregnes, når den samlede arbejdstid ligger uden for dette interval.

Endelig så enkelte af lederne gerne aldersreduktionen, hvor lærere, der er fyldt 60 år, får indregnet "40 minutter * det årlige undervisningstimetotal", afskaffet. Der var dog ikke enighed om dette punkt, idet andre ledere betragter aldersreduktion som et væsentligt redskab i forhold til at fastholde erfarne medarbejdere.

5.2 Ledelsesrummet i de lokale arbejdstidsaftaler

Lederne blev tilsvarende bedt om at vurdere, hvorvidt deres lokale arbejdstidsaftale giver tilstrækkelig ledelsesmæssig fleksibilitet til at kunne handle i forhold til ændrede betingelser fx i form af nye krav til undervisningen, ændringer i målgrupperne mv. samt de udfordringer, som uddannelsesinstitutionerne i øvrigt oplever at stå overfor.

Generelt er det ledernes vurdering, at det som følge af ovennævnte forhold i den centrale arbejdstidsaftale ikke fuldt ud er lykkedes at skabe den fleksibilitet i de lokale arbejdstidsaftaler, som kunne ønskes. Lederne i interviewene erkender, at der i de centrale arbejdstidsaftaler er et råderum i forhold til blandt andet at aftale dele af forberedelsestiden, fastsætte øvrige opgaver og principper for tilstedeværelse.

Men som det fremgår af ovenstående, oplever lederne ikke, at de har mulighed for at udnytte ledelsesrummet i de centrale arbejdstidsaftaler, som de oplever, at der reelt er behov for i forhold til tilrettelæggelse af lærernes arbejdstid. En leder udtrykker det således:

"... Hvis vi virkelig skal have et råderum, så skal det indgå i en central aftale. For det slagsmål, det kræver ude på skolen, vil "smadre" skolen fuldstændigt. Skal ændringerne igennem, er man nødt at gøre det med en central aftale, og så må vi jo tage de strejker, som det giver."

Gennemgangen af de lokale arbejdstidsaftaler viser, at akkordprincippet anvendes i vid udstrækning. Der er på flere institutioner således ikke blot aftalt akkorder for undervisning, forberedelse, rettearbejde, eksamensarbejde, pædagogisk-administrative opgaver, men også for en lang række beskrevne hverv og funktioner samt for øvrige opgaver.

Da akkorder i form af timepuljer, der afsættes til fx aktiviteter som skemalægning, kompetenceudvikling, pædagogiske dage mv., dels kan medføre spild i form af uudnyttede ressourcer, dels kan medføre ressourcer, der undrager sig ledelseskontrol, blev lederne i interviewene spurgt om, hvorledes de oplevede styrker og svagheder ved akkorderingsprincippet.

Samstemmende med interviewene gennemført i forbindelse med forundersøgelsen gav lederne i indeværende undersøgelse udtryk for, at den mest betydelige fordel er, at det giver et godt grundlag for at disponere i forhold til økonomistyring. Ligesom man ifølge enkelte ledere slipper for løbende at diskutere, hvorvidt en opgave kræver ekstra tid. Ifølge lederne er der ikke nogen umiddelbare svagheder ved akkorderingsprincippet.

Deltagerne i interviewene blev afslutningsvis præsenteret for en foreløbig analyse af lærernes arbejdstid. Generelt er det ledernes vurdering, at det vil være vanskeligt at øge den del af arbejdstiden, der anvendes på undervisning, som følge af krav, der stilles til undervisningen i bekendtgørelserne for stx og hf. Fokus bør ifølge lederne i højere grad rettes mod, hvorledes lederne gennem arbejdsaftalerne sikres redskaber til en fortsat udvikling af, hvorledes lærerarbejdet kan organiseres for herved at højne kvaliteten.

5.3 Sammenfatning

Som nævnt i ovenstående erkender lederne, at de centrale arbejdstidsaftaler indeholder råderum i forhold til blandt andet at aftale dele af forberedelsestiden, fastsætte øvrige opgaver og principper for tilstedeværelse.

Men som det fremgår af ovenstående, oplever lederne ikke, at de har mulighed for at udnytte ledelsesrummet i de centrale arbejdstidsaftaler, idet le-

derne fortsat oplever at stå overfor ikke blot GL, men også en meget stærk lærergruppe i forhandlingerne i forbindelse med indgåelse af lokalaftaler.

Derfor ser lederne gerne, at de ændringer, som de oplever, at der reelt er behov for i forhold til tilrettelæggelse af lærernes arbejdstid, gennemføres fra centralt hold.

6. Samlet vurdering

Formålet med dette kapitel er at foretage en samlet vurdering af de centrale og lokale arbejdstidsaftaler samt samspillet mellem disse set i forhold til lærernes handlemuligheder for at allokere og omallokere lærernes arbejdstid til forskellige formål samt arbejdstidsaftalernes hensigtsmæssighed i forhold til at sikre høj undervisningskvalitet og god ressourceudnyttelse.

6.1 De centrale og lokale arbejdstidsaftaler

Som det fremgår af afsnit 3.1., er det Rambøll Managements vurdering, at de centrale arbejdstidsaftaler på centrale punkter begrænser ledelsesrummet. Af særlig betydning i forhold til ledelsesrummet er den centrale aftales fastlæggelse af forberedelsesfaktoren til 70 % af undervisningstimetallet samt kravet om, at der skal indgås lokal aftale om faktoren for de resterende 30 %.

Derudover kan ledelsesrummet være begrænset af den centrale aftales fastlæggelse af tid til eksaminer, opgaveløsning, gennemførelsesvejledning og turtorordning og ledelsesopgaver, såfremt dette ikke fraviges i de lokale aftaler. Endelig kan ledelsesrummet siges at være begrænset af bestemmelserne i forhold til over- og undertid og planlægningshorisonten i den centrale arbejdstidsaftale.

Som det fremgår af afsnit 3.2., er de indgåede lokale arbejdstidsaftaler efter Rambøll Managements vurdering generelt medvirkende til yderligere at begrænse ledelsesrummet. Af særlig betydning er, at det ledelsesrum, der er i centralaftalen i forhold til fastsættelse af forberedelsestiden til 30 % af lærernes undervisningstimetallet, generelt ikke udnyttes. Her er det vigtigt at understrege lederens oplevelse af, at de som følge af GL's hidtidige position i forhandlingsforløbet reelt ikke har mulighed for hverken at opnå en anden (lavere) forberedelsesfaktor for de 30 %, eller at anvende en differentieret forberedelsesfaktor.

Herudover rummer de gennemgåede aftaler elementer, der må siges at begrænse lederens mulighed for at disponere fleksibelt over lærernes tid i løbet af året. Her tænkes på akkordaftaler i forhold til øvrige opgaver ud over undervisning og forberedelse.

Samlet set er disse forhold i de centrale og lokale arbejdstidsaftaler efter Rambøll Managements vurdering i væsentlig grad medvirkende til at begrænse lederens handlemuligheder for at allokere og omallokere lærernes arbejdstid til forskellige formål.

6.2 Betydningen for undervisningens kvalitet og ressourceudnyttelsen

Det er Rambøll Managements vurdering, at det begrænsede ledelsesrum generelt har betydning for institutionernes mulighed for løbende at tilpasse sig ændrede krav til undervisningen, ændringer i uddannelsesbekendtgørelser mv. og dermed undervisningens kvalitet.

Af særlig betydning for undervisningens kvalitet er endvidere efter Rambøll Managements vurdering den oplevede manglende mulighed for at differentiere forberedelsestiden i forhold til fagets karakter og udvikling samt lærernes erfaring.

Et øvrigt forhold, som efter Rambøll Managements vurdering kan have betydning, er, at lederens mulighed for at skabe et stærkt fagligt miljø kan

være begrænset af, at ledelsen på skolen ikke kan pålægge læreren at forberede sig på bestemte tidspunkter, eller at forberedelsen skal ske på skolen, såfremt forberedelsen kun omfatter den enkelte lærer og ikke foregår i samarbejde med andre lærere. I den forbindelse må de fysiske rammer på institutionerne dog tages med i betragtning.

Efter Rambøll Managements vurdering vil den oplevede manglende mulighed for at differentiere forberedelsestiden i forhold til fagets karakter og udvikling samt lærernes erfaring også have betydning for muligheden for at allokere ressourcer til de lærere, der måtte have et behov for mere forberedelsestid og dermed den samlede ressourceudnyttelse.

Hvad angår muligheden for ressourceudnyttelse skal endvidere peges på, at bestemmelserne i forhold til over- og undertid og planlægningshorisonten i den centrale arbejdstidsaftale kan vanskeliggøre en god ressourceudnyttelse.

Som følge af den begrænsede variation i indholdet af de lokale arbejdstidsaftaler er det umiddelbart vanskeligt at udpege gode eksempler på lokale aftaler. Der skal dog peges på det forhold, at kortlægningen viser, at omfanget af anvendelse af akkordaftaler i de lokale arbejdstidsaftaler har en betydning for den andel af lærernes arbejdstid, der anvendes på undervisning. Således at en vid udstrækning af anvendelse af akkorder begrænser den andel af lærernes arbejdstid, der anvendes på undervisning.

7. Bilag 1: Dokumentation for de gennemførte analyser

De følgende tabeller giver et overblik over stikprøvens dækning af institutionsstørrelse, alder og køn.

Tabel A. Institutionsstørrelse

	Antal	Procent
Stor (80+ lærere)	100	17,3
Mellem (50-79 lærere)	280	48,4
Lille (15-49 lærere)	199	34,4
Total	579	100,0

Tabel B. Alder

	Antal	Procent
20-30 år	32	5,5
31-40 år	129	22,3
41-50 år	121	20,9
51-60 år	227	39,2
61+ år	70	12,1
Total	579	100,0

Tabel C. Køn

	Antal	Procent
Mand	313	54,1
Kvinde	266	45,9
Total	579	100,0

Den følgende tabel præsenterer resultatet af den gennemførte variansanalyse (ANOVA $F p \leq .05$), der belyser signifikante forskelle i andelen af tid brugt på undervisning på tværs af institutionerne.

Fordi analysen involverer sammenligning over forholdsvis mange institutioner – og fordi variansanalyse måler forskelle mellem alle disse institutioner samlet set – valgte vi at bruge en post hoc-test (Tukey's HSD) til yderligere at identificere eventuelle forskelle mellem de enkelte institutioner. Bemærk, at gennemsnit med de samme superscripts *ikke* er signifikant forskellige fra hinanden.

Tabel D. Andel af tid brugt på undervisning

Institution	Andel af samlet arbejdstid brugt på undervisning	Omregnet til antal timer af et bruttoårsværk (1.924 timer)
	(%)	(Timer)
1	22,0 ^g	423
2	21,5 ^{f,g}	414
3	21,0 ^{e,f,g}	404
4	20,7 ^{d,e,f,g}	398
5	20,5 ^{d,e,f,g}	394
6	20,3 ^{c,d,e,f,g}	391
7	20,2 ^{b,c,d,e,f,g}	389
8	20,1 ^{b,c,d,e,f,g}	387
9	19,8 ^{b,c,d,e,f,g}	381
10	19,7 ^{b,c,d,e,f,g}	379
11	19,7 ^{b,c,d,e,f,g}	379
12	19,3 ^{b,c,d,e,f,g}	371
13	19,2 ^{a,b,c,d,e,f,g}	369
14	19,0 ^{a,b,c,d,e,f,g}	366
15	19,0 ^{a,b,c,d,e,f,g}	366
16	18,9 ^{a,b,c,d,e,f,g}	364
17	18,8 ^{a,b,c,d,e,f,g}	362
18	18,8 ^{a,b,c,d,e,f,g}	362
19	18,3 ^{a,b,c,d,e,f,g}	352
20	17,9 ^{a,b,c,d,e,f}	344
21	17,9 ^{a,b,c,d,e,f}	344
22	17,7 ^{a,b,c,d,e}	341
23	17,5 ^{a,b,c,d,e}	337
24	17,1 ^{a,b,c,d}	329
25	17,0 ^{a,b,c,d}	327
26	17,0 ^{a,b,c,d}	327
27	16,9 ^{a,b,c,d}	325
28	16,7 ^{a,b,c}	321
29	16,5 ^a	317

Den følgende tabel og figur angiver hovedresultaterne fra korrelationsanalysen af sammenhængen mellem andel af tid brugt på undervisning og andel af tid brugt på øvrige opgaver. Hovedresultatet af korrelationsberegningen kaldes korrelationskoefficienten (eller "r"). Den varierer fra -1 til +1 . Jo nærmere r er til +1 eller -1, jo tættere er sammenhængen mellem de to variable. Hvis r er tæt på 0, betyder det, at der ikke er nogen sammenhæng mellem variablene. Ydermere er kvadratet af koefficienten (eller r^2) lig med den procent af variation i en variabel som er relateret til variation i den anden variabel.

Korrelationskoefficienten for vores analyse er på -0,789 (Pearson), hvilket svarer til at 62 % af variationen i andel af tid brugt på øvrige opgaver er relateret til andel af tid brugt på undervisning. Med andre ord: Jo mere tid lærerne bruger på undervisning, jo mindre tid bruges på øvrige opgaver. Denne sammenhæng er statistisk signifikant på et 1,0 pct. niveau, hvilket betyder, at korrelationen afspejler en egentlig sammenhæng og ikke skyldes tilfældigheder i form af fejl i stikprøveudvælgelsen.

